



ISMOIL TO'LAQ SHE'RLARIDA YOLG'IZLIK TALQINI: ZAMONAVIY SHE'R POETIKASIGA DOIR QAYDLAR

ERALIYEVA SARVINOZ OYBEK QIZI

ADU Filologiya fakulteti O'zbek adabiyoti yo'nalishi mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek lirik she'riyatida uchraydigan yolg'izlik, xayoliy ma'shuqa, ruhiy iztirob kabi poetik motivlar tahlil qilinadi. She'rda tasvirlangan lirik qahramonning ichki kechinmalari, obrazlar tizimi va badiiy vositalar adabiyotshunoslik mezonlari asosida sharhlanadi. Asar mazmuni Cho'lpon, E.Vohidov, U.Azim va Sharq mumtoz lirikasidagi ayrim an'analar bilan qiyosiy tahlil etilib, uning o'ziga xos badiiy-psixologik tabiati yoritiladi.

Kalit so'zlar: lirika, yolg'izlik poetikasi, xayoliy yor, ichki kechinma, javobsiz muhabbat motivi, badiiy tafakkur.

Kirish

Zamonaviy o'zbek lirikasida insonning ruhiy holati, ichki bo'shliq va yolg'izlikka oid mavzular alohida ahamiyat kasb etadi. Bugungi she'riyatda lirizmning asosiy manbai bo'lgan ruhiy kechinmalar ko'proq individual-psixologik tajribaga tayanadi. Tahlilga tortilgan she'r ham ana shunday psixologik-lirik qahramonning yolg'izlikni "ulfat" sifatida qabul qilishi, shuningdek, xayolda gavdalanadigan yor timsoli orqali ruhiy ziddiyat ochiladi. She'r mazmunida sodda shakl va teran ma'no uyg'unligi kuzatiladi, unda ko'tarilgan g'oya o'zbek she'riy an'anasidagi ayrim barqaror motivlar bilan hamohang.



Asosiy qism

Biz tahlilga tortgan Ismoil To'lakning "Ulfatim" she'ri o'ziga xos badiiyatga ega:
Ulfatim...
Ulfatim--yolg'izlik.
Sevaman.
Usiz g'arib, usiz
bevaman.
Ul menga bir qizni
ko'rsatar.
Ul-da meni qumsar,
sezaman.
Ismi--xayol, biram
muloyim.
Unga deb chechaklar
tizaman.
Undan ayrilmayin
iloyim,
Gar ayrilsam, pardek
to'zaman...
Ulfatim--yolg'izlik.
Kezaman...

Yolg'izlikning ulfat sifatida talqin etilishi

She'rning boshlang'ich satrida lirik qahramon yolg'izlikni o'ziga yaqin suhbatdosh, hatto hamroh sifatida ko'rsatadi. Yolg'izlikning shaxsga xos sifatlarga



ega qilinishi asarda asosiy poetik mexanizm vazifasini bajaradi. Bunday yondashuv o'zbek lirikasidagi Cho'lponning ayrim she'rlarida uchraydigan lirik subyekt va uning ruhiy iztiroblari bilan yaqin jihatga ega. Biroq mazkur she'rda yolg'izlik ijtimoiy bosim yoki tashqi omillar oqibati sifatida emas, balki qahramonning ichki holati bilan uyg'unlashgan ruhiy tanlov sifatida ko'riladi. Shu tariqa yolg'izlik bosh motivga aylanib she'r kompozitsiyasini "doira" shaklida yakunlashga imkon beradi.

Xayoliy yor obrazining poetik talqini

She'rda paydo bo'ladigan "bir qiz" obrazi real hayotdagi shaxs emas, balki lirik qahramonning orzu va tasavvuriga mansub timsoldir. Qizning "muloyim" "ismi-xayol" sifatida tasvirlanishi uning idealizatsiya qilingan, yetib bo'lmas darajadagi ruhiy timsol ekanini ko'rsatadi. Bunday poetik usul E.Vohidov she'riyatidagi ideal yor obrazini eslatadi. Ammo muhim farq shundaki, mazkur she'rda xayoliy yor qahramonga ruhiy tasalli bermaydi, aksincha, uni o'z yolg'izligiga qaytishiga sabab bo'ladi. Shuning uchun bu obraz asarda umid emas balki muqarrar ma'yuslikka boshlab boradigan vosita sifatida xizmat qiladi.

Javobsiz muhabbatning lirizmdagi o'rni

She'rning qisqa, ammo mazmunan teran nuqtalaridan biri yor lirik qahramonni "qumsaydi", ammo tuyg'ularini ochiq ifodalamaydi. Ya'ni ma'shuqa oshiqning hislariga qarshi javob bermaydi. Bu holat o'zbek zamonaviy lirikasida, xususan, U.Azim ijodida uchraydigan javobsiz muhabbat motiviga yaqin turadi.

Lirik qahramonning his-tuyg'ulari ehtirosli bo'lishiga qaramay, ma'shuqa unga yaqinlashmaydi. Natijada she'rning ichki dramatizmi aynan ishq va ma'yuslik o'rtasidagi bo'linishda shakllanadi. Bu bo'linish yakunda qahramonning yana yolg'izlikka murojaat qilishi bilan tugaydi.



She'ring Sharq lirikasidagi iztirob an'anasi bilan bog'liqligi

Sharq mumtoz adabiyotida g'am, hijron va iztirob oshiqning eng sodiq hamrohi sifatida talqin qilinadi. Navoiy lirikasidagi "hijron do'sti", "g'am yo'ldoshi" kabi obrazlar mazkur she'ring emotsional foniga ma'lum darajada yaqin. She'ring boshida va oxirida takrorlanuvchi satr-- yolg'izlikning ulfat sifatida qayta namoyon bo'lishi ana shu an'anaviy iztirob motivining zamonaviy talqinidir. Ammo asarda tasavvufiy mazmun yoki ilohiy oshiqona talqin yo'q. She'r to'liq dunyoviy, psixologik lirizmdan tarkib topgan bo'lib, mumtoz lirikaning ruhiy jihatlarini zamonaviy shaklda davom ettiradi.

Xulosa

Tahlil etilgan she'r o'zbek zamonaviy lirikasida keng uchraydigan ruhiy iztirob, yolg'izlik, idealizatsiyalangan ma'shuqa va javobsiz tuyg'ular kabi poetik motivlarning o'ziga hos talqinidir. She'ring badiiy kuchi uning soddaligida, ruhiy teranlikka asoslangan ifoda uslubida namoyon bo'ladi. Yolg'izlik obrazining ulfat sifatida talqin qilinishi she'rni kompozitsion va ma'naviy jihatdan birlashtiruvchi markazga aylantiradi.

Xayoliy yor obrazining qo'llanilishi esa insonning ichki iztirob va orzu intilishlari o'rtasidagi ziddiyatni yorqin ko'rsatadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki she'r o'zbek lirikasining tarixiy an'analari bilan uyg'unlashgan holda yangi poetik mazmun hosil qiladi. Shu bois mazkur she'r o'zbek lirikasining ma'yuslik va iztirob motivi ifodalangan zamonaviy na'munalaridan biri sifatida baholanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Cho'lpon. She'rlar va poemalar.-Toshkent.
2. Vohidov, E. Tanlangan asarlar.-Toshkent.
3. Usmon Azim. Ruhiyat va lirika.-Toshkent.
4. Navoiy, A. Xazoyin ul-maoniy.
5. Yo'ldoshev, Q. O'zbek adabiyotida lirizm muammolari.- Toshkent.